Turkish Studies Social Sciences

Volume 14 Issue 4, 2019, p. 1255-1275

DOI: 10.29228/TurkishStudies.23013

ISSN: 2667-5617

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info / Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 01.05.2019

✓ Accepted/Kabul: 10.08.2019

📅 Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (19.05.2019)- Referee 2 (20.05.2019)

This article was checked by iThenticate.

SURİYELİ KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMI VE DENEYİMLERİ (İSTANBUL-SULTANBEYLİ ÖRNEĞİ)

Hasan Hüseyin AYGÜL* - Emine Merve KABA**

ÖZ

Mülteciler ulusal ve yerel işgücü piyasalarında dezavantajlı bir konuma sahiptir. Beşeri sermaye eksiklikleri, kimlik belgelerinin tanınmaması, yetersiz dil becerileri, etnik ve ırk ayrımcılığına dair durumlara ek olarak emek piyasasındaki kültürel uygulamalar da mültecileri emek hiyerarşisi içinde en alt basamağa yerleştirmektedir. Öte yandan istihdam vasıtasıyla göçmen birey; yeni sosyal ağlar geliştirmekte, dil öğrenme umutları artmakta ve ekonomik bağımsızlığını yeniden kazanmak için fırsatlar yakalamaktadır. İstihdam vasıtasıyla göçmen grupların yapısal entegrasyonunu sağlamak yaşanabilecek toplumsal kırılmaları ve çatışmaları önleyebilmektedir. Bu nedenle göçmen gruplara yönelik olarak alıcı ülkenin işgücü piyasalarını düzenlemesi gerekir. Bu çalışma Suriyeli kadınların istihdam alanlarının ve koşullarının belirlenmesini, işgücü piyasa deneyimlerinden yola çıkarak karşılaşılmış oldukları sorunların tespit edilmesini ve yapısal entegrasyonları açısından istihdamın belirleyici bir unsur olup olmadığının saptanmasını amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda İstanbul Sultanbeyli ilçesinde 22 Suriyeli kadın ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler kodlama birimlerine ayrıldıktan sonra temalar altında yorumlanmıştır. Çalışma sonucunda mülteci kadın emeğinin, emek hiyerarşisi içinde en alt basamakta yer almakta olduğu ve emeğin bölünme biçiminin değiştiği yönünde bulgular tespit edilmiştir. Buna karşın işgücü piyasasında yer alan kadınların diğerlerine göre dil becerileri gelişmekte, sosyal ağları genişlemekte, rol artışı meydana gelmekte ve ekonomik bağımsızlık kazanabilmektedir. Bu

* Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, E-posta: hasanhuseyinaygul@gmail.com

** Sosyolog, Sultanbeyli Belediyesi Strateji Geliştirme Müdürlüğü, E-posta: mine.merve@outlook.com

bağlamda istihdam vasıtasıyla yapısal entegrasyonun dezavantajlı bir grup olarak mülteci kadınlar için anlamlı olduğu gözlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Entegrasyon, Göç, İstihdam, Kadın, Mülteci.

**THE PARTICIPATION AND THE EXPERIENCE OF SYRIAN
WOMEN IN LABOUR FORCE
(THE CASE OF SULTANBEYLİ, İSTANBUL)**

ABSTRACT

Refugees have a disadvantaged position in the national and local labour markets. In addition to lack of human capital, lack of identity documents, inadequate language skills, ethnic and racial discrimination, the cultural practices in the labour market place refugees at the lowest level in the labour hierarchy. On the other hand, through employment, the immigrant individual develops new social networks, fosters hope for language learning and seizes opportunities to regain his/her economic independence. Facilitating the structural integration of immigrant groups through employment can help prevent possible social refractions and conflicts. For this reason, the receiving countries should adjust their labour markets for these immigrant groups. This study aims to determine the employment areas and conditions of Syrian women, to specify the problems they face proceeding from their experiences in the labour market, and to examine whether employment is a determining factor in terms of their structural integration. For this purpose, in-depth interviews were conducted with 22 Syrian women in the Sultanbeyli district of Istanbul. The resulting data is interpreted under themes following their separation into coding units. As a result of this study, it is determined that the labour of the refugee women has been at the lowest level in the labour hierarchy and thus the form of division of labour has changed accordingly. On the other hand, women in the labour market develop their language skills, expand their social networks, increase their role scales and gain economic independence. In this context, structural integration through employment has been found to be more meaningful for refugee women.

STRUCTURED ABSTRACT

Globalization produces tragedies on a global scale, just like the phenomenon of migration. People erode boundaries to protect their vital assets and/or take advantage of life opportunities, and continue their movement trends throughout the countries and continents. On the other hand, it is observed that this mobility also amounts to a labour migration, and the flexible, malleable and cheap labour force is relocated to the receiving countries under competitive market conditions.

Refugees have a disadvantaged position in the national and local labour markets. In addition to the lack of human capital and identity documents, inadequate language skills, ethnic and racial discrimination and the cultural practices in the labour market place refugees at the

lowest level in the labour hierarchy. On the other hand, through employment, the immigrant individual develops new social networks, fosters hope for language learning and seizes opportunities to regain his/her economic independence. Facilitating the structural integration of immigrant groups through employment can help prevent possible social refractions and conflicts. For this reason, the receiving countries should adjust their labour markets for these immigrant groups. This study aims to determine the employment areas and conditions of Syrian women, to specify the problems they face proceeding from their experiences in the labour market, and to examine whether employment is a determining factor in terms of their structural integration. For this purpose, in-depth interviews were conducted with 22 Syrian women in the Sultanbeyli district of Istanbul. The resulting data is interpreted under themes following their separation into coding units.

Participation of women in the employment can mean a survival or an achievement to an economic independence as well as a language acquisition, a social networking, a chance to break gender prejudices/patterns/norms, and perhaps a gateway to change all these accordingly. It also enables them to become an individual with an ever-increasing role, to appear in the public sphere, to exhibit oneself accordingly and to build a new self. However, refugee women have limited access to the labour market and many get to an employment without guarantees. Refugee women going through all forms of economic violence ranging from labour exploitation to being threatened with dismissal from employment (insufficient payment by the employer, delay in payment or none-payment of wages) can also be excluded, be subject to sarcastic, slang and/or abusive speeches, and subject to various charges. Lack of professional experience (being housewives) and having cultural differences lead them to the secondary labour markets. Despite all these, for a refugee woman, even being employed under these circumstances is considered better than not working at all. The results obtained within the scope of the research and the findings that need to be tested in other studies can be listed as follows:

- Ethnic social networks such as acquaintances and relatives are a determining factor in the employment of refugees.
- Unlike male refugees who cannot overcome the unemployment spiral, refugee women can easily work in different jobs. This also leads to rapid business transitions.
- Persons have to experience a professional backwards/downward mobility. The loss of status for skilled labour is becoming an ordinary situation.
- As the education level of refugee women increases, proficiency in Turkish language is increasing.
- Household income increases in relation to the level of education and professional status of the person.
- Employment conditions get improved as the duration of residence and/or employment of persons in the host country increases. However, the employment conditions for unskilled labour do not change,

depending on the duration of residence and/or the time spent in employment.

- There is a wage difference between local labour and refugee labour. Women refugees have the least earning labour.

This study, carried out in the Sultanbeyli sample, has some conclusions based on the relationship of understanding which is away from generalizations. The first is that refugee women have a more disadvantaged position in labour markets than men. In addition to sexist patterns and immigrant identity, the situation of being alone (widows) and being in poverty also highlights their oppressed state. Due to lack of human capital, lack of language proficiency, lack of professional experience and the cultural differences, refugee women, just like their male counterparts, get to work in labour-intensive sectors, in heavy and dangerous jobs, in a low-wage and unsustainable manner.

Secondly, it is observed that the labour hierarchy in the Turkish labour market has been redefined and the form of division of the labour market has been changing. In the labour hierarchy, domestic, migrant and refugee labour is classified from top to bottom, while labour is also divided in itself based on ethnic origin and gender, and in this context, the labour of refugee women is located at the bottom of the ladder.

Third, the introduction of refugee labour into labour markets causes competition to intensify, workers' rights to go backwards (such as wages and working hours), increase insecurity and enlarge informality. On the other hand, the fact that refugees do not want to do dangerous, heavy and dirty work in general, reduces the tension that may arise with local labour in the short term.

Keywords: Integration, Migration, Employment, Woman and Refugee

Giriş

Türkiye, uzun bir süredir savaş koşullarından kaçan “Suriyeli bireyleri” “geri göndermeme” ilkesi¹ ve “açık kapı politikası” çerçevesinde ülke sınırları içerisinde misafir etmektedir. Bu göçmen grupların sayıları ve kalış süreleri her geçen gün artmaktadır/uzamaktadır. Türkiye’de kayıt altına alınan “geçici koruma statüsündeki” Suriyelilerin sayısı 3.636.617’dir. Suriyeli mülteciler için oturma ve çalışma izni ile ilgili yasal düzenlemeler bulunmakla birlikte son zamanlarda vatandaşlık söyleminin/talebinin de üretilmekte olduğu görülmektedir. Bu süreç içerisinde 79 bin 820 Suriyelinin Türkiye vatandaşı olması da (Göç İdaresi, 2019) yerleşik hale gelme isteğinin bir sonucu gibi durmaktadır. Öte yandan ev sahibi toplumdaki ekonomik göstergelerde yaşanan değişimler (işsizlik ve enflasyon gibi), kira ve konut fiyatlarındaki artış, sosyal ve sağlık hizmetlerine olan baskı, birtakım ithal hastalıkların yeniden gün yüzüne çıkması ve medyada göçmen grupların fail olduğu durumların sık sık

¹ Türkiye, 1951 Cenevre Konvansiyonu’na (Mültecilerin Hukuki Duruma Dair Sözleşme, 1967 tarihli protokol değişikliği ile) taraf bir ülkedir. Bu nedenle ancak Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle sığınma ve korunma isteğinde bulunan kişilere mültecilik statüsü verilmektedir. Sözleşmenin ilgili maddelerinde yer alan “coğrafi kısıtlama” ve “geri gönderilmeme” ilkelerinin ortaya çıkardığı belirsizlik ve Suriye İç Savaşı neticesinde kitlesel göçlerin başlaması sonucu, Türkiye ilgili mevzuatta değişikliğe giderek 6548 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nu 2014 yılı itibarıyla yürürlüğe sokmuştur. Uluslararası koruma kapsamında; mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma statüleri belirlenmiştir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Uluslararası Koruma Çeşitleri, 2019). Çalışma boyunca geçici koruma statüsüne sahip olan Suriyeli göçmenler, mülteci olarak ifade edilecektir.

işlenmesi gibi birçok etmen mülteci gruplara yönelik algıyı zedelemekte ve toplumsal düzlemde kolaylıkla bir “öteki” imajının üretilmesini mümkün kılmaktadır. Suriyeli mültecilerin yaşamsal varlıklarını sürdürebilmelerini sağlamak ve mevcut toplumsal dokuya olan/olası negatif etkilerini minimize etmek için toplumsal bütünleşmeyi/entegrasyonu/uyumu (kültürel bütünlüğünü koruyarak egemen kültüre katılma; toplumsal, siyasal ve ekonomik bütünleşme) sağlayacak mekanizmaların/stratejilerin/politikaların üretilmesi her geçen gün daha önemli hale gelmektedir.

“Suriyeliler” olarak tanımlanan sosyal grubun içinde farklı etnik ve/veya dini grupların olduğu ve bu grupların aynı zamanda ideolojik olarak da farklılaştıkları bilinmektedir. Müslüman bir toplumda Müslüman öznelerin asimilasyonundan (egemen kültür tarafından absorbe edilen birey ve grupların kimliklerinden ve kültürlerinden) söz etmek anlamsız kalabilir. Oysa Suriyeli göçmen gruplar açısından bile farklı dini kimliklerin varolması kadar cinsiyetçi normlar ve roller (kadın kimliği ve görünürlüğü) açısından farklılaşmalar, etnik köken üzerinden üretilen söylemler, yemek kültüründen giyim kuşama ve yurttaş olma bilincine kadar çeşitli düzeylerde görülen mesafeler söz konusudur. Bu mesafeler zamanla toplumsal yapılarda segregasyon (egemen kültüre katılmadan ayrılma/ayırışma) ve/veya marjinalizasyon (egemen kültürün dışında kalma) gibi süreçleri ve oluşumları üretebilmektedir. Bu nedenle Suriyeli mültecileri sadece Müslüman özneler olarak değerlendirip mevcut toplumsal dokuya uyum sağlamasını beklemek yerine (göç) alıcı ülkelerin tecrübelerinden yola çıkarak yapısal entegrasyonun üzerinde durulması ve tartışılması, gereklilik arz etmektedir.

Yapısal entegrasyon göçmen grupların ekonomik bütünleşmesini içeren, odak noktasında da “istihdam vasıtasıyla entegrasyon” olan bir uygulamadır. İstihdam vasıtasıyla göçmen birey; yeni sosyal ağlar geliştirmekte, dil öğrenme umutları artmakta ve nihayetinde ekonomik bağımsızlığını yeniden kazanmak için fırsatlar yakalamaktadır (Cheung ve Phillimore, 2014: 521). Mültecilerin yaşamsal varlıklarını sürdürmek için çalışmak zorunda oldukları ve yerel unsurlar gibi onların da birer üretici, tüketici, girişimci, alıcı, satıcı, ödünç alan ve borç veren kısacası ekonomik aktörler olduğu unutulmamalıdır. Öte yandan mültecilerin istihdama katılmasını engelleyen yasal sınırlamaların varlığı hem onların beceri ve yeteneklerinden alıcı ülkenin faydalanamamasına hem de kamu harcamalarının artmasına neden olmaktadır. Collier ve Betts’e (2017) göre küreselleşme, tehdit edici ve yıkıcı bir güç olabilir ancak aynı zamanda çeşitli fırsatlar için de önemli bir kuvvettir. Ev sahibi toplumlarda ekonomik merdivenin en alt basamağında yer alan mülteciler, küreselleşmenin bu gücüne diğer gruplardan daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Mültecilere küresel fırsatlar sağlamak pratikte ne kadar mümkündür? “Karşılıklı kazanç” ilkesini hatırlatan yazarlar mülteci olgusunu sadece insani boyutlarıyla değil aynı zamanda gelişme ve ticaret gibi konular etrafında da ele alınması gerektiğini ifade etmektedir.

İnsanlar, yaşamsal varlıklarını korumak ve/veya yaşam fırsatlarından yararlanabilmek amacıyla sınırları aşındırmakta, hareket eğilimlerini ülkeler ve kıtalar boyunca sürdürmektedir. Bu hareketlilik halinin bir emek göçü olarak da okunması gerekir. Rekabetçi piyasa koşulları altında esnek, uysal ve ucuz işgücüne duyulan ihtiyaç, arzu edilen emeğin alıcı ülkelere taşınmasını sağlamaktadır. Oysa 21. yüzyıl dünyasında, alıcı ülkelerin vasıfsız emeğe ihtiyacı kalmamış, üstelik bir takım göç kotaları ile girişleri sınırlandırılmıştır. Vasıflı olmayan göçmen/mülteci/sığınmacı emeği ise periferi ülkelere, gelişmekte ve/veya az gelişmiş bölgelere doğru yönelmektedir. Kayıt dışı ekonominin büyüklüğü içinde eriyen mülteci emeği aynı zamanda mevcut pazarın içindeki emeğin görünümünü ve bölünme şeklini de etkilemektedir. Dünyanın en büyük mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan Türkiye, yerleşik hale gelmeye başlayan bu sosyal grupların makroekonomik göstergelere olan/olası negatif etkisini azaltmak, yerli işgücünün haklarını korumak ve mültecilerin mevcut toplumsal dokuya uyum sağlamalarını kolaylaştırmak zorundadır. Diğer bir deyişle hem alıcı toplum ve mülteci gruplar arasında doğabilecek olası çatışmaların hem de mülteci grupların toplumsal olarak yalıtılmasının önlenmesi ve her şeyden önce mültecilerin yaşamsal varlıklarını sürdürebilmeleri için işgücü piyasa koşullarının mülteci emeğini de dikkate alarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

1. İşgücü Piyasalarında Mülteci Emeği

Endüstri toplumunun temelindeki sınıf yapısı çözülürken, geçmişin gölgesinden uzak olmayan ancak ondan daha karmaşık yeni bir tehlikeli sınıf -prekarya- doğmaktadır. Guy Standing (2015), güvencesiz (precarious) ve proletarya (plotetariat) kelimelerinin birleştirilmesiyle türetilen “prekarya” kavramına atıfta bulunarak, çalışan yoksulları ve güvencesiz işçileri ayrıca gençleri, yaşlıları, engellileri, etnik azınlıkları, kriminalize olanları, göçmenleri ve mültecileri bu sınıfa dâhil etmektedir. Uzun dönemli, istikrarlı, sabit zamanlı çalışan, ne kadar ve nasıl ilerleyeceğini bilen, sendikal güvenceye sahip olan proletaryadan farklı olarak prekaryanın emeği; araçsal (yaşamak için), fırsatçı (ne düşerse), güvencesiz ve geçicidir. “Mülteciler de güvencesiz istihdamın diğer bir ifadeyle prekaryanın bir parçası, daha doğrusu onun belirgin yüzüdür” (Jørgensen, 2016: 960).

Göçmen emeğine duyulan ihtiyaç 1980’lerden bu yana önemli ölçüde yapısal değişikliğe uğramıştır. Gelişmiş ekonomilere sahip olan alıcı ülkeler, II. Dünya Savaşı sonrasında, periferi bölgelerden gelen düşük beceri düzeylerine sahip bireyleri kolaylıkla sanayi sektörüne entegre edebilmiştir. Ancak hızla büyüyen ekonomilerin zamanla duraksaması, sanayi sektörünün daralması buna karşın hizmet sektörünün büyümesi, geleneksel seri üretimden (Fordizm) daha az sayıda işgücüne dayalı, tam zamanlı entegre üretim sistemlerine geçilmesi (Toyotaizm), bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yeniliklerin hem endüstri hem de hizmet sektörüne yansması gibi birçok yapısal değişiklik vasıflı emeğe olan ihtiyacı artırmıştır (Bevelander, 2005: 177; Lundborg, 2013: 220).

Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için durum farklıdır. Göç hareketliliğini uzun bir süredir tecrübe eden ancak sürecin (göç) alan kısmından ziyade (göç) veren konumunda olan Türkiye, mevcut ekonomik yapısı itibarıyla vasıfsız emeğin cazibe merkezi haline gelmiştir. Alıcı ülkelerin göç politikaları ve kotaları da bu noktada belirleyici olmuştur. Göçmen/mülteci emeğinin ucuz, esnek ve uysal niteliği ayrıca kayıt dışı ekonominin büyük olması mülteci işgücü arzını arttırmaktadır. Göçmen gruplar aynı zamanda yerel işgücü piyasasında rekabeti yoğunlaştırmakta, sağlanan ucuz hatta bazen nitelikli emekle birlikte maliyetler düşmekte ve üretkenlik yükselmektedir. Üstelik göçmen işgücü yerli işgücünün istemediği kirli ve tehlikeli işleri de yapmaktadır (İçduygu, 2004: 13).

İşgücü piyasasının bu şekilde genişlemesi ister istemez emeğin görünümünü ve bölünme şeklini etkilemektedir. Emek hiyerarşisi içinde yerli, göçmen ve mülteci emeği yukarıdan aşağıya doğru sıralanırken emek aynı zamanda kendi içinde etnik kökene ve toplumsal cinsiyete dayalı olarak da bölünmektedir. Ayrıca mülteci emeği, işgücü piyasalarında rekabetin şiddetlenmesine, işçi haklarının geriye doğru gitmesine, güvencesizliğin artmasına ve kayıt dışılığın büyümesine neden olabilmektedir. Bu işleyiş ve bölünme şekli bütün alıcı ülkelerin emek piyasalarının da genel bir özelliği gibi durmaktadır. Göçmen gruplar genellikle alıcı ülkelerin emek piyasalarında dezavantajlı bir konuma sahiptir. Beşeri sermaye eksiklikleri, kimlik belgelerinin tanınmaması, yetersiz dil becerileri, etnik ve ırk ayrımcılığı gibi durumlara ek olarak emek piyasasındaki kültürel uygulamalar da göçmenlerin ekonomik potansiyellerini engelleyebilmektedir (Bauder, 2005: 81).

2. Suriyeli Kadınlar: İstismar, Yoksulluk ve Önyargı

Savaş koşullarından, terörden, etnik baskıdan, kıtlık ve kuraklıktan ya da yoksulluktan kaçan bireylerin yaşamsal varlıklarını sürdürebilme noktasında yerlerini/yurtlarını/yuvalarını arkada bırakarak başka bir ülkenin korumasına sığınması ve nihayetinde yeni bir yaşam kurgulaması göç olgusunun öncesi ve sonrasıyla trajik öğelerle bezeli bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Suriyeli kadınlar açısından konu irdelendiğinde bu trajedinin daha da katmerlendiği görülür.

Suriyeli kadınlar çocuk yaşta evlendirilme ve gebelik, cinsel taciz ve istismara maruz kalma, insan ticareti, fuhuş ve cinsel kölelik, ikinci veya üçüncü eş olarak evlenmeye zorlanma (imam nikâhıyla yapılan evlilerin yaygınlaşması) gibi gerçeklerle yüzleşmek zorunda kalabilmektedir. Geride kalanlar/kaybedilenler kadar tek başına “kadın” olma, “yoksul” olma ve “öteki” olma haliyle mücadele

etme veya boyun eğme arasında gidip gelen mülteci kadınlar, yüksek kiralar nedeniyle kentin kenar mahallelerine (rutubetli evlere, kullanılmayan yıkık dökük binalara, bodrum katlara ve hatta depolara kadar) sığınmakta, aile birleşimleriyle kalabalık hanelerde yaşamakta ve yetersiz beslenmektedir (bkz. MAZLUMDER, 2014; AFAD, 2014). Öte yandan Suriyeli kadınların karşı karşıya kaldığı problemlerden biri de toplumsal önyargılardır. Yalnız yaşayan Suriyeli (dul) kadınlar üzerine gerçekleştirilen bir çalışmada yerel halkın bu kişilere yönelik olumsuz tutumlar sergiledikleri belirlenmiştir. Mahallede istenmeyen özne olan Suriyeli (dul) kadınlar, Türkçe konuşmadıkları için komşuluk ilişkileri de geliştirememektedir. Bu durum onların sosyal olarak dışlanmasına, yaşamlarını ev ile sınırlandırılmasına, sürekli bir gözetim altında yaşamalarına ve birtakım baskı, istismar ve taciz olayları ile karşı karşıya kalmalarına sebebiyet verebilmektedir (Özüdoğru, 2018: 1142).

Kadınlar kültürün taşıyıcısı, yeniden üreticisi ve yayıcısı olarak tanımlanır. Suriyeli mülteci kadınların eğitime, kültüre ve dile erişimi (Sözen, 2018: 40) bu sebeple hem onların hem de aile fertlerinin uyum davranışı göstermesine imkân tanıyacağı düşünülmektedir. Diğer bir ifadeyle mülteci kadınlar için istihdamda yer alabilmek sadece yaşamsal varlığını sürdürebilmek ya da ekonomik bağımsızlık elde edebilmek değil aynı zamanda dil öğrenmek, sosyal ağlar edinmek, cinsiyetçi önyargıları/kalıpları/normları kırabilmek ve belki de bunları değiştirebilmek anlamına gelmektedir. İstihdamda yer alabilen mülteci kadınlar köken ülkeye göre daha fazla özerklik de kazanabilmektedir. Böylelikle “toplumsal cinsiyet rollerini sorgulayabilmekte” ve kendisini göç öncesi duruma göre daha güçlü hissedebilmektedir (Buz, 2007: 39).

Ataerkil ve otoriter bir yapı ve zihniyete sahip Suriye’de, kadınların toplumsal konumu da bu çerçevede geleneksel cinsiyet rollerine (ev hizmetleri ve çocuk bakımı gibi) göre tanımlanmıştır. Bu yüzden ev ile sınırlanmış dünyaların/zihniyetlerin ve bedenlerin kamusal alana taşınması kolay olmamaktadır. Toplumsal algı/bakış nedeniyle mülteci kadınların çalışma alanları oldukça sınırlı olmakla birlikte eğitim seviyelerinin düşük olması, dil yeterliliğe sahip olmama ve mesleki tecrübeden yoksun olma gibi etkenler de bu sınırlılığı daha da derinleştirmektedir. Bu faktörler mülteci kadınları esas itibarıyla ikincil işgücü piyasalarına doğru yönelmektedir. Ev hizmetlerine yönelik çalışan “gündelikçi”, tekstil atölyelerinde çalışan “işçi”, bağ, bahçe veya tarlada çalışan “çiftçi” kadınlardan, öğretmen, doktor, akademisyen ve mühendis gibi mesleki statülere sahip kadınlara ve hizmet sektöründe satış elemanı, kasiyer, garson ve sekreter gibi birçok işkolunda yer alan mülteci kadınlar, Türk işgücü piyasasının yeni aktörleridir. Bir çalışmada Suriyeli kadınların evlerinde gelir getirici faaliyetlerde bulundukları da tespit edilmiştir. Yaprak sarma, mantı ve börek gibi çeşitli ürünleri pazarlayan Suriyeli kadınlar böylelikle hane gelirine katkı sağlayabilmektedir (Yıldırım, 2017: 119). Mülteci kadınların çalışma alanlarından biri de çocuk, yaşlı ve/veya engelli bireyin bakım hizmetlerine yöneliktir. Enformel işgücü piyasalarının alt basamaklarında yer alan mülteci kadınlar dezavantajlı konumlarını (mülteci, yoksul, kadın ve öteki olmaları) istihdam vasıtasıyla telafi etmeye çalışmaktadır.

3. Araştırmanın Metodolojisi

Suriyeli mülteci kadınların istihdam alanlarının ve koşullarının tespit edilmesinin yanı sıra kadınların işgücü piyasa deneyimlerinden yola çıkarak karşılaştıkları problemlerin (ayrımcılık, şiddet, taciz ve istismar gibi) belirlenmesi de bu araştırmanın amaçları arasındadır. Kapalı bir toplumsal yapıda, ataerkil ve otoriter bir zihniyet çerçevesinde sınırlandırılmış/dayatılmış dünyalara sahip olan mülteci kadınların, İstanbul gibi kozmopolit bir kentsel mekânda varolma mücadeleleri /yaşam stratejileri üretme arayışları istihdamda katılımları noktasında değerlendirilmiştir. Toplumsal entegrasyon açısından zayıf/kırılgan bir yapıya sahip olan mülteci kadınların istihdam vasıtasıyla bu uyum problemini aşım aşamadıkları da irdelenen konular arasındadır.

- Suriyeli kadınlar hangi istihdam alanlarında çalışmaktadır?
- Mevcut işini nasıl bulmuştur?

- İstihdam koşulları nelerdir?
- İstihdamda yer almalarını sağlayan sosyal ağlar nelerdir?
- Mülteci kadınların işyerinde karşılaştıkları problemler nelerdir?

Araştırma sahası olarak Sultanbeyli'nin seçilmesinin birkaç nedeni vardır. Bunlardan biri Sultanbeyli Belediyesi'nin, Suriyeli mültecilere yönelik olarak Uluslararası İşbirliği Kurumu (GIZ) desteğiyle "Çok Amaçlı Mülteciler Toplum Merkezi"ni 2014 yılında faaliyete geçirmesidir. Mültecilere yönelik olarak sağlık, barınma, eğitim, kültür, hukuk ve tercümanlık gibi alanlarda hizmet üretilen bu merkezde, Suriyeli mültecilere mesleki eğitim kursları da (inşaat, terzi, bilgisayar programcılığı, aşçılık ve kadın kuaförlüğü) verilmektedir. Toplum merkeziyle bütünleşik olarak yer alan "Sultanbeyli Mülteciler Anaokulu" da kadın istihdamı açısından anlamlı bir katkı sağlamaktadır (URL 1). Bu doğrultuda Sultanbeyli örneklemini üzerinden daha fazla istihdamda yer alan kadın mülteciye ulaşılabilmesi düşünülmüş ve çeşitli sektörler/işkollarına gidilerek mülteci kadınların işgücü piyasasına yönelik farklı deneyimleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. İkinci olarak araştırmacının bu bölgede ikamet etmesi ve bu sahaya yönelik hizmet üretmesi de Sultanbeyli örneklemini üzerinden çalışmayı anlamlı kılmıştır.

Araştırma problemine ilişkin olarak 22 Suriyeli kadın ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler Türkçe, İngilizce ve Arapça olarak yapılmıştır. Sultanbeyli'deki "Çok Amaçlı Mülteciler Toplum Merkezi"nde çalışan Suriyeli bireyler, tercüman olarak özellikle Arapça dil desteği vermiş ve böylelikle iletişim güçlüğü/sınırlılığı aşılabilmektedir. Araştırmada kartopu örneklem tekniği kullanılmıştır. Buna göre öncelikle söz konusu merkeze ulaşılmış ve burada çalışan Suriyeli kadınlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sonrasında bu bireylerden yola çıkılarak farklı istihdam alanlarında bulunan Suriyeli kadınlara ulaşılmıştır. Çalışma her ne kadar 22 Suriyeli kadın ile sınırlandırılmış olsa da araştırmacının Sultanbeyli'de ikamet ediyor oluşu ve ilgili kuruluşa çalışıyor olması bu süreç içerisinde birçok Suriyeli kadınla kısa sohbetler yapabilmesini, onların yaşam alanlarını ve toplumsal etkileşimlerini/ilişkilerini gözleyebilmesini de sağlamıştır. Ancak bu kişilerle derinlemesine görüşmeler çeşitli nedenlerle (dil yetersizliği, çalışma ortamının elverişsizliği ve kişilerin kayıt dışı çalışmaları ve işlerinden olacağı korkusuyla) yapılamamıştır. Araştırma sürecinde gerçekleştirilen görüşmelerde iki hususa dikkat edilmiştir. Bunlardan biri görüşülen kişilerin savunmasız bireyler olduğu ve bu nedenle işlerini kaybetme korkusuyla sorulara net ve doğru cevaplar vermeyebileceği gerçeğidir. Bunun için katılımcılara; verilerin anonim bir şekilde değerlendirileceği, araştırmacının herhangi bir zamanında geri çekilme hakkını kullanabileceği, paylaşılmasını istemediği şeylerin çalışmadan çıkarılacağı açık ve net bir şekilde belirtilmiştir. İkinci olarak görüşmeler katılımcılar açısından uygun görülen işyeri, ev, kafe gibi değişik mekânlarda gerçekleştirilmiştir.

Göç öncesi, sırası ve sonrasında yaşamış oldukları tecrübelerin/hikâyelerin çalışma içeriğine katkı sağlayabileceği düşünülerek araştırmada ayrıca "yaşam anlatısı" tekniği de uygulanmıştır. Böylelikle katılımcı bireylerin işgücü piyasasındaki konumları ile somut olaylar ve olgular üzerinden yakınlık kurulmaya çalışılmış ve probleminin taşıyıcısı olan bireylerin yaşam süreçleri ile ilgili ayrıntılara yer verilmiştir. Analiz sırasında anonim hale getirilen veriler kodlama birimlerine göre ayrılmış ve temalar çerçevesinde yorumlanmıştır. Çalışmada ayrıca 7 işveren ve 5 birim/proje koordinatörü ile de görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ancak çalışmanın hacmi ile sınırlılık nedeniyle elde edilen verilere bu makalede yer verilememiştir.

4. Araştırmanın Bulguları

İstanbul, Türkiye'nin en fazla mülteci ve sığınmacı nüfusuna sahip ilidir. Suriyeli mülteciler ve diğer sığınmacılar da dikkate alındığında yaklaşık 1 milyon bireyin (600 bin kadarı Suriyeli) İstanbul'da ikamet ettiği tahmin edilmektedir. Sultanbeyli ilçesinde ise (2017 verilerine göre) 22.396 (%6,89) Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Sultanbeyli Belediyesi ile Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve

Dayanışma Derneği işbirliğinde belediyede oluşturulan SUKOM veri tabanına göre ilçedeki Suriyeli mültecilerin demografik özellikleri şu şekildedir:

- **Cinsiyet:** % 47 kadın, % 53 erkek
- **Yaş:** 0-6 yaş %17, 7-18 yaş %29, 19-60 %51, 60+ %3
- **Ortalama Aile Büyüklüğü:** 5,18
- **Medeni Durum:** % 40 evli, % 60 bekâr
- **Eğitim Durumu:** %15 okur-yazar değil, %5 okur-yazar, %46 ilkokul, %21 ortaokul, %7 lise, %4 lisans, %2 ön lisans, %1 yüksek lisans
- **Mesleki Statü:** %35'i ev hanımı, %14'ü işçi, %8'i tekstil/ütücü, %2'si şoför, %2'si esnaf, %2'si öğretmen, %1'i marangoz, %1'i inşaat işçisi, %1'i ayakkabıcı, %32 diğer
- **Çalışma Durumu:** %38 çalışıyor, %57 çalışmıyor, %5 cevapsız
- **Ortalama Hane Geliri:** 1,207 TL, % 33'ünün aylık toplam geliri 900 TL'nin altında
- **Ortalama Harcama Kalemleri:** 472 TL gıda, 379 TL kira
- **Anadilleri:** % 95 Arapça, % 3 Kürtçe, % 2 Türkçe;
- % 97,98'i kiralık konutta, ortalama bir dairede ise 6,5 kişi yaşamakta (bkz. URL 2):

Örneklem grubunun “olgusal kimlikleri” ile ilgili betimsel/tanımlayıcı bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların Olgusal Kimlikleri					
	Doğum Yeri	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Seviyesi	Suriye'deki Mesleki Statü
G1	Rakka	35	Evli	Lisans	Makine Mühendisi
G2	Halep	31	Evli	Lisans	Kamu Çalışanı
G3	Şam	31	Evli	Lisans	Okulöncesi Öğrt.
G4	Halep	36	Evli	İlkokul	Ev hanımı
G5	Laski	31	Boşanma sürecinde	Lisans terk	Öğrenci
G6	Halep	30	Evli	Lisans	Bilgisayar Öğrt.
G7	Halep	18	Bekâr	Lise terk	Öğrenci
G8	Halep	19	Bekâr	Lise terk	Öğrenci
G9	Halep	37	Eşi Ölmüş /Bekâr	İlkokul	Esnaf (Tekstil)
G10	Halep	17	Bekâr	Ortaokul terk	Öğrenci
G11	Afrin	18	Bekâr	İlköğretim	Öğrenci
G12	Halep	20	Eşi Ölmüş /Bekâr	İlköğretim	Sekreter
G13	Halep	15	Bekâr	Okur-yazar değil	Esnaf (Terzi)
G14	Halep	35	Evli	İlkokul	Ev hanımı
G15	Halep	27	Evli	İlköğretim	Esnaf (Kozmetik)
G16	Halep	18	Boşanmış/Bekâr	Okur-yazar değil	Ev hanımı
G17	Halep	25	Evli	Lise	Ev hanımı
G18	Halep	21	Bekâr	Lise terk	Öğrenci
G19	Halep	32	Evli	Okur-yazar	Ev hanımı
G20	Halep	45	Evli	Lisans	Bilgisayar Öğrt.
G21	Rakka	34	Evli	Lisans	Eczacı
G22	Halep	37	Evli	Lise	Ev hanımı

Suriyeli kadınların çalışma alanları ve koşulları ile ilgili bilgilerin derlenebilmesi için farklı sosyal kategorilere gidilmesi hedeflenmiş ve bu kapsamda katılımcıların farklı yaş gruplarına, eğitim

düzeylerine ve mesleki statülere sahip olması planlanmıştır. Tablo 1’de görüldüğü üzere örnekleme dâhil edilen kadınlar için böyle bir farklılaşma söz konusudur. Katılımcılardan G1, G2, G3, G6, G20 ve G21’in lisans mezunu ve her birinin mesleki statülere sahip olması da nitelikli işgücünün istihdamını değerlendirme noktasında önemli bir gösterge olacaktır. Dikkati çeken ikinci bir husus savaş nedeniyle kişilerin almış oldukları eğitimin kesintiye uğramasıdır. G5, G7, G8, G10, G11 ve G18’in eğitimleri mülteci kimliği ile birlikte sonra ermiş gibi görünmektedir.

G4, G14, G16, G17, G19 ve G22 olmak üzere altı katılımcının ise savaş öncesinde/mülteci olma durumundan önce ev hanımı olduğu görülmektedir. Bir çalışmada kamp içindeki ve dışındaki gelir getirici mesleği olmayan kadınların oranının %87 olduğu tespit edilmiştir (AFAD, 2014: 28). Bu veri, göç deneyimi ile birlikte Suriyeli kadınların çalışma yaşamına katılmasının bir zorunluluk hali olduğunu teyit etmektedir. Buna karşın geriye kalan yüzdelik içinde eczacı, makine mühendisi, öğretmen ve kamu personeli gibi mesleki statülere sahip kişilerin de olduğu dikkate alınmalıdır.

Tablo 2: Katılımcıların Hanelerine İlişkin Göstergeler

	Hane Gelir Getirici Kişi Sayısı	Hane Gelir Durumu	Çocuk Sayısı	Konut/ Mülkiyet	Kira Ücreti	Oda/Kişi Sayısı
G1	2	5000 TL	2	Ev-kira	900 TL	3 oda/6 kişi
G2	2	3000 TL	3	Ev-kira	?	3 oda/5 kişi
G3	2	3500 TL	3	Ev-kira	500 TL	3 oda/5 kişi
G4	2	3200 TL	4	Ev-kira	600 TL	3 oda/6 kişi
G5	1	2000 TL	2	Ev-kira	750 TL	3 oda/3 kişi
G6	1	1900 TL	2	Ev-kira	700 TL	4 oda/4 kişi
G7	2	4000 TL	-	Ev-kira	700 TL	3 oda/5 kişi
G8	2	3500 TL	-	Ev-kira	750 TL	3 oda/5 kişi
G9	1	1200 TL	2	Ev-kira	400 TL	3 oda/3 kişi
G10	2	1850 TL	-	Ev-kira	350 TL	3 oda/8 kişi
G11	1	1300 TL	-	Ev-kira	600 TL	3 oda/6 kişi
G12	2	3200 TL	-	Ev-kira	750 TL	4 oda/10 kişi
G13	2	2400 TL	-	Ev-kira	750 TL	5 oda/9 kişi
G14	1	2250 TL	5	Ev-kira	650 TL	4 oda/7 kişi
G15	2	2200 TL	2	Ev-kira	500TL	3 oda/4 kişi
G16	2	3200 TL	2	Ev-kira	750 TL	4 oda/10 kişi
G17	1	1600 TL	2	Ev-kira	500TL	4 oda/5 kişi
G18	3	2800 TL	-	Ev-kira	750 TL	3 oda/6 kişi
G19	2	2700 TL	5	Ev-kira	600 TL	4 oda/9 kişi
G20	2	4600 TL	3	Ev-kira	?	3 oda/3 kişi
G21	1	2300 TL	-	Ev-kira	?	3 oda/1 kişi
G22	2	5000 TL		Ev-kira	850 TL	3 oda/6 kişi

Tablo 2’de katılımcıların hanelerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. SUKOM verilerine göre ortalama aylık hane geliri 1207 TL’dir. Bu çalışmada ise mültecilerin aylık hane gelirinin alt sınırının 1200 TL, üst sınırının ise 5000 TL olduğu görülmektedir. Kadın bireyin istihdamda yer alabilmesi hanede gelir getirici kişi sayısını ve dolayısıyla hane gelirini artırmaktadır. Hane gelirinin eğitim seviyesi ve mesleki statüyle ilişkili olduğu da görülmektedir. G1 ve G20 örneğinde olduğu gibi eğitilmiş ve mesleki statüye sahip kadınlar, ailelerinin hane gelirlerine ciddi bir katkı sağlayabilmektedir.

Katılımcıların hepsi kiralık evde ikamet etmektedir. Kira ücretleri ise 350-900 TL arasında değişmektedir. Elde edilen gelirin önemli bir bölümü (genel olarak üçte biri kadar) kira ücretine gitmektedir. Mülteci grupların kalabalık hanelere sahip oldukları da görülmektedir. SUKOM verilerine

göre ortalama hane halkı büyüklüğü 5,18'dir. Ev kiralarının yüksek olması aile birleşimlerine neden olabilmektedir (Kaya ve Kırar, 2016: 18). Kalabalık hanelere sahip olmanın bir diğer nedeni ise G4, G14, G19 ve G22 örneklerinde olduğu çocuk sayısı (4-5) ile ilgilidir. Hanede gelir getirici kişi sayısının az olması, ev kiralarının ve çocuk sayısının yüksek olması gibi etkenler nedeniyle Suriyeli mültecilerin mutlak bir yoksulluk durumu içinde olduğu anlaşılmaktadır.

4.1. Mülteci Kadınların İstihdam Alanları ve Koşulları

Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü'nün (2017) verilerine göre yabancılara verilen toplam çalışma izni sayısı 87,182'dir. Bu toplamın içinde ilk sırada Suriyeliler yer almaktadır (20,966 kişi). İstanbul ise en fazla çalışma izni verilen il konumundadır (31,533 kişi). Cinsiyete göre yabancılara verilen çalışma izin sayısı genel toplamda bariz bir farklılık içermemekte (37,756 kadın, 49,426 erkek) ancak Suriyeliler için (1641 kadın, 19,325 erkek) bu durum oldukça farklılık göstermektedir. Eğitim seviyesinin düşük olması, mesleki tecrübe eksikliği, dil yeterliliğine sahip olmama ve toplumsal önyargı nedeniyle Suriyeli mülteci kadınların istihdamda yeterince yer alamadıkları iddia edilebilir.

Tablo 3: İstihdam Alanları ve Koşullarına İlişkin Göstergeler

	Çalışılan sektör(ler)/ iş(ler)	Çalışma süresi (toplam)	Ücret	Sigorta	Çalışma süresi (günde)	İş bulma biçimi/ aracı
G1	Satış elemanı	2 yıl	1000 TL	Yok	10 saat	Tanıdık
	Eğitmen (Dil kursu)	9 ay	1500 TL	Yok	10 saat	Tanıdık
	STK çalışanı (eğitmen)	2 yıldır	2500 TL	Var	8 saat	Tanıdık
G2	STK çalışanı	1.5 yıldır	2000 TL + yemek	Var	8 saat	Tanıdık
G3	STK çalışanı (eğitmen)	1 yıldır	2000 TL + yemek	Var	8 saat	Kendisi
G4	Bulaşıkçı	1 yıl	1400 TL	Yok	12 saat	Komşu
	Temizlikçi	2 yıldır	1600 TL	Yok	10 saat	Tanıdık
G5	Tercüman	2 yıl	900 TL	Yok	10 saat	İnternet
	Tercüman	1 yıl	900 TL	Yok	10 saat	İnternet
	Satış elemanı	4 ay	750 TL	Yok	12 saat	Tanıdık
	Hastane (tercüman)	1 yıl	1600 TL	Yok	8 saat	İnternet
	STK çalışanı (tercüman)	5 aydır	2000 TL	Var	8 saat	Eşi
G6	STK çalışanı (eğitmen)	3 aydır	1900 TL	Var	8 saat	Tanıdık
G7	Tercüman	2 yıl	1200 TL	Yok	12 saat	Tanıdık
	STK çalışanı (tercüman)	1 yıldır	2300 TL	Var	8 saat	Tanıdık
G8	STK çalışanı (bulaşıkçı)	2 yıldır	1700 TL	Var	8 saat	Abisi
G9	Tekstil işçisi	1 yıl	750 TL	Yok	12 saat	Kendisi
	Tekstil işçisi	3 ay	750 TL	Yok	12 saat	Kendisi
	Tekstil işçisi	1 yıl	750 TL	Yok	12 saat	Kendisi
	Tekstil işçisi	1.5 yıl	1000 TL	Yok	12 saat	Kendisi
G10	Tekstil işçisi	2.5 yıl	750 TL	Yok	12 saat	Kardeşi
G11	Gayrimenkul danışmanı	2 aydır	1300 TL	Yok	10 saat	Kendisi
G12	Tekstil işçisi	3 ay	750 TL	Yok	12 saat	Akraba
	Fabrika işçisi	1 yıldır	1600 TL	Var	8 saat	STK
G13	Tekstil işçisi	1 yıldır	750 TL	Yok	12 saat	Tanıdık
G14	Tekstil işçisi	3 yıl	500 TL	Yok	12 saat	Komşu
	Tekstil işçisi	1 yıldır	750 TL	Yok	12 saat	Tanıdık
G15	Tekstil işçisi	10 ay	600 TL	Yok	12 saat	Tanıdık
	Tekstil işçisi	5 aydır	750 TL	Yok	12 saat	Tanıdık
G16	Fabrika işçisi	1 yıldır	1600 TL	Var	8 saat	STK
G17	Eğitmen/Yrd. Öğretmen	2 yıldır	1600 TL	Yok	8 saat	STK
G18	Tekstil işçisi	3 yıl	500 TL	Yok	12 saat	Tanıdık
	Satış elemanı	4 aydır	600 TL	Yok	12 saat	Tanıdık
G19	Börekçi	3 yıldır	1200 TL	Yok	13 saat	Komşu
G20	Kamu çalışanı/ proje	16 aydır	2300 TL	Var	8 saat	STK
G21	STK çalışanı	1 yıl	2300 TL	Var	8 saat	STK
	Kamu çalışanı/proje	16 ay	2300 TL	Var	8 saat	
G22	Temizlikçi	1 yıl	1000 TL	Yok	12 saat	Tanıdık
	Kasiyer	3 aydır	3000 TL	Yok	10 saat	Kendisi

İşgücü piyasasının mülteciler açısından bireysel fırsatlar ve hareketlilik noktasında çeşitli sınırlara/engellere sahip olduğu bilinmektedir. Kişinin sınıfsal ve/veya statü konumu, cinsiyet ve etnik köken farklılıkları gibi değişkenler bu sınırlılık durumunu belirgin hale getirebilmektedir. Diğer yandan kişinin piyasaya sundukları yani beşeri sermayenin niteliği de bu noktada belirleyici olabilmektedir. Her iki husus bir arada değerlendirildiğinde mültecileri işgücü piyasalarının alt basamaklarına doğru iten

temel sebepler olarak; düşük eğitim düzeyi, iş tecrübesi eksikliği, hiçbir niteliğe sahip olmama, dil yetersizliği ve kültürel farklılıklar (DeVoretz vd., 2004: 30; De Vroome ve Van Tubergen, 2010; Smit ve Rugunanan, 2014: 7; Eder ve Özkul, 2016: 60) gibi değişkenler sıralanabilir. Ayrıca çalışma izni belgelerinin olmaması ve diploma denkliklerinin ya da kimliklerinin tanınmaması da mültecileri güvencesiz, geçici ve düzensiz çalışma alanlarına sürüklemektedir. Bu durum onlar açısından iş kaybı riskini artırmakta ayrıca ağır çalışma koşullarına ve düşük ücretlere razı gelmelerine neden olmaktadır. İlgili alan yazında sıklıkla belirtildiği üzere mülteciler için ulusal işgücü piyasaları sınırlı ölçüde açıktır: 3D (dirty, dangerous, demeaning) işleri yapmak ya da ev hizmetlerinde çalışmak gibi (Bloch, 2008: 24; Tomlinson, 2010: 279; Turner, 2015: 387; Pajnik, 2016: 170; Aygöl, 2018: 194). Kişilerin beşeri sermaye özelliklerinin yanı sıra işgücü piyasasının ekonomik yapısı (örneğin mültecilerin imalat ve özel sektörde istihdam edilebilme olasılığı daha yüksektir) ya da yerel işgücü piyasasının büyüklüğü de (meslekler için rekabet eden bireylerin sayısı her ne kadar fazla olsa da daha büyük bir işgücü piyasası potansiyel meslekler için küçük bir işgücü piyasasına göre daha büyük bir erişim imkânı sunmaktadır) mültecilerin iş bulma olasılığını ve hangi işkollarında çalışacaklarını etkileyebilmektedir (Bevelander ve Lundh, 2007: 21).

Türkiye'deki mültecilerin istihdam alanları ve koşulları kapsamında çeşitli illerde gerçekleştirilen saha çalışmaları, göç alıcı diğer ülkelerin verileri ve tecrübeleriyle benzerlik göstermektedir. Türkiye'deki mültecilerin eğitim seviyeleri düşük, iş tecrübeleri yetersiz ve dil yeterlilikleri yoktur. Bu nedenle çoğu mülteci düşük ücretli, ağır ve tehlikeli işlerde güvenceden yoksun bir şekilde çalışmaktadır. Küçük ölçekli işletmelerde ne iş verilirse yapan kişiler, kendi hesabına çalışan gündelikçiler, gecekondu yerleşim birimlerine ve şehir sokaklarına yayılan seyyar satıcılar, tarım işçileri, çobanlar, çocuk ya da yaşlı bakıcıları gibi enformel emek yoğun sektörlerde, ağırlıklı olarak vasıfız iş kollarında ve ev hizmetlerinde çalışan mülteciler söz konusudur. Güvencesiz istihdam koşullarının özellikle kadın ve çocuklar üzerinde daha yıkıcı bir etkiye sahip olduğu da görülmektedir (Zencir ve Davas, 2014: 44; ORSAM, 2015; Lordoğlu ve Aslan, 2016: 793; Taş, Küçükoglu ve Menteşe, 2016: 270; Çetin, 2016: 1007; Kaygısız, 2017: 3; Akbaş ve Ulutaş, 2018: 188).

Mülteci kadınların erkeklere göre işgücü piyasalarında daha dezavantajlı bir konuma sahip oldukları gözlenmektedir. Cinsiyetçi kalıplar ve göçmen kimliğine ek olarak yalnız (dul) olma ve yoksul olma durumu da ezilmişlik halini belirginleştirmektedir. Beşeri sermaye eksikliği, dil yetersizliği, mesleki tecrübenin olmaması ve kültürel farklılıklar nedeniyle mülteci kadınlar da erkekler gibi emek yoğun sektörlerde, ağır ve tehlikeli işlerde, düşük ücretli ve güvenceden yoksun bir şekilde çalışmaktadır (Demirdizen, 2013: 331; MAZLUMDER, 2014: 42).

Tablo 3'te görüldüğü üzere kişinin eğitim seviyesi, dil yeterliliği ve mesleki tecrübe geçmişisi diğer bir ifadeyle sahip olduğu beşeri sermaye birikimi, piyasadaki elde ettiklerini de doğrudan etkileyebilmektedir. Örneğin G4 (ilkokul, ev hanımı ve dil yeterliliği yok), G9 (ilkokul, esnaf ve dil yeterliliği yok), G10 (ortaokul terk, mesleki tecrübesi ve dil yeterliliği yok), G11 (ilköğretim, sekreter ve dil yeterliliği yok), G12 (ilköğretim, mesleki tecrübesi ve dil yeterliliği yok), G13 (okuryazar değil, esnaf ve dil yeterliliği yok), G14 (ilkokul, ev hanımı ve dil yeterliliği yok), G15 (İlköğretim, esnaf ve dil yeterliliği yok), G16 (okuryazar değil, ev hanımı ve dil yeterliliği yok) ve G18'in (lise terk, mesleki tecrübesi ve dil yeterliliği yok) sahip olduğu beşeri sermaye birikimi piyasadaki elde ettiklerini de belirlemektedir. Öyle ki bu grup diğerlerine göre daha uzun süre çalışmakta (12 saat) ve daha düşük ücret (500 TL-1600 TL) almaktadır. Üstelik hepsinin güvenceden yoksun bir şekilde istihdam edildikleri de görülmektedir. Güvencesiz çalışma koşullarının varlığına ek olarak emek gaspı ve sömürsünün de (ücretini alamama, tam alamama veya geç alma gibi durumlar) yaşanıyor olması -G5 ve G9 gibi- hızlı iş geçişlerine neden olabilmektedir.

İkamet süresi arttıkça göçmen grupların çalışma koşullarının iyileşmekte olduğuna dair bir iddia söz konusudur. Buna göre başlangıçta yaşanan kültür şokunun etkileri azaldıkça ve dil becerileri geliştikçe göçmen grupların istihdam olasılıkları artmakta ve alıcı ülkenin işgücü piyasasına ilişkin iş

tecübeleri de kazanılmaktadır (Wooden, 1991). G1 (on saat çalışarak 1000 TL alırken şimdi sekiz saat çalışmakta ve 2500 TL ücret almaktadır), G5 (on saat çalışarak 900 TL alırken şimdi sekiz saat çalışmakta ve 2000 TL ücret almaktadır), G7 (on iki saat çalışarak 1200 TL alırken şimdi sekiz saat çalışmakta ve 2300 TL ücret almaktadır) ve G12 (on iki saat çalışarak 750 TL alırken şimdi sekiz saat çalışmakta ve 1600 TL ücret almaktadır) örneklerinde görüldüğü üzere istihdamdaki kalış süresi arttıkça kişilerin istihdam koşulları (güvence, ücret ve çalışma süresi) iyileşebilmektedir. Buna karşın uzun bir süredir aynı piyasanın içinde olan ve vasıflı bir emeğe sahip olmadığı için mevcut koşullara (güvencesizlik, düşük ücret ve uzun çalışma süresi) razı gelen G9, G14 ve G15 gibi katılımcılar da bulunmaktadır. Bu nedenle ikamet ve/veya istihdamdaki kalış süresi arttıkça kişilerin istihdam koşullarının iyileşeceğine dair bir iddia bu çalışma özelinde problemlili görünmektedir.

Tablo 3'teki verilere göre STK çalışanı olmayan mültecilerin güvenceden yoksun bir şekilde istihdam edildikleri görülmektedir. Güvenceli bir istihdamda yer alan katılımcıların (G1, G2, G3, G5, G6, G7, G8, G20 ve G21) diğer kazanımları ise çalışma sürelerinin -güvenceden yoksun bir şekilde çalışanlara göre- düşük, ücretlerinin ise yüksek olmasıdır.

Dikkati çeken bir diğer husus kişilerin tanıdık, akraba ve komşu gibi topluluk ağları ile iş bulabilmesidir. Kişinin kendi çabaları ile veya STK vasıtasıyla iş bulabildikleri de görülmektedir. Türkiye işgücü piyasasının etnik bir bölünmeye sahip olduğu bilinmektedir. Suriyeli işçilerin inşaat işgücü piyasasına etkisini irdeleyen bir çalışmada etnik kimlikler çerçevesinde çok katmanlı bir yapıya sahip olan bu sektörün en alt katmanına son yıllarda Suriyeli işçilerin yerleştiği tespit edilmiştir (Çınar, 2018: 128). İşgücü piyasasının etnik kimlik temelinde bölünmesi ister istemez bu alanlara girişleri ve çıkışları denetleyen aracı kişilerin varlığını da gündeme getirmektedir. Dolayısıyla tanıdık vasıtasıyla bulunan işlerin aslında kişinin kendi etnik sosyal ağı ile ilişkili olduğu görülmektedir (Aygül, 2018: 204).

Kayıt dışılık, esneklik ve güvencesizlik gibi hususlar söz konusu olduğunda mülteciler için önde gelen istihdam alanlarından biri de tekstil sektörüdür. G9, G10, G12, G13, G14, G15 ve G18 olmak üzere sekiz katılımcının bu sektörde çalışmakta olduğu görülmektedir. Tekstil gibi emek yoğun sektörler zaten güvencesiz emeğin en tipik görünür olduğu çalışma alanlarından biridir. Bu nedenle bu sektörde çalışan hiçbir katılımcının sosyal güvencesi bulunmamaktadır. İstanbul ölçeğinde 300 Suriye ve 303 Türk vatandaşı olan tekstil işçisi ile gerçekleştirilen bir araştırmada, Suriyeli işçilerin tamamının yerli işçilerin ise %50'sinin sigortasız olarak çalıştırıldığı tespit edilmiştir (Mutlu vd., 2018: 81). Tekstil sektörü aynı zamanda önemli ölçüde kadın emeğine dayanmaktadır ve bu noktada Suriyeli mülteci kadınların karşılaştıkları problemler, diğer yerli işgücü olan kadınlar için de geçerlidir. Örneğin Adıyaman Organize Sanayisi Bölgesi'ndeki tekstil işçileri örnekleminde gerçekleştirilen bir çalışmada, kadınların istihdam koşulları açısından (çalışma süresi, aşırı iş yükü, düşük ücret ve güvencesizlik) dezavantajlı bir grup oldukları, üstelik bu emek sömürsünün Suriyeli işçi gerçeği ile daha da ciddi boyutlara ulaştığı tespit edilmiştir (Kaya, 2018: 1516).

Yapısal düzenlemelerin varlığına rağmen (çalışma izni gibi)² Türkiye işgücü piyasalarının mevcut yapısı ve özellikle de kayıt dışı ekonominin büyüklüğü mültecilerin istihdam koşullarını

² Türkiye'de "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik", 11/1/2016 tarihinde yürürlüğe konulmuştur. Söz konusu yönetmelikte, geçici koruma sağlanan yabancıların çalışma izni olmaksızın çalışamayacağı ve çalıştırılmayacağı ifade edilmiştir (Madde 4). Geçici koruma sağlanan kişilerin kayıt tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için başvuruda bulunabileceği ayrıca çalışma izni başvurusunun işveren tarafından yapılması gerektiği de yer almaktadır. Mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak yabancılar ise çalışma izni muafiyeti kapsamındadır (Madde 5). Çalışma izni başvurularının değerlendirilmesinde, işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısı dikkate alınmaktadır. Buna göre toplam çalışan sayısı ondan az olan işyerlerinde, en fazla bir geçici koruma sağlanan yabancıların çalışmasına müsaade edilmektedir (Madde 8). Geçici koruma sağlanan kişilere asgari ücretin altında bir ücret ödenemez ibaresi de yer almaktadır (Madde 10). (Resmi Gazete, 2016). İstihdam kotası yerli işgücünü korumayı amaçlamaktadır. Tarım ve hayvancılık alanlarındaki işgücü

ağırlaştırmaktadır. Bu durum zamanla işçi haklarının geriye doğru gitmesine ve emeğin etnik kimlik temelinde bölünmesine sebebiyet verebilmektedir.

4.2. İstihdamda İstismar ve Ayrımcılık Halleri

Ayrımcılık, yabancı düşmanlığı ve ırkçılık gibi “öteki”ni anlamamaya yönelik sahip olunan zihniyetler, önyargılar, tutum ve davranışlar misafir toplumun yapısal entegrasyonunu engelleyebilmektedir. Ev sahibi toplumun misafir olanı kabullenmesini ve birlikte bir toplum üretmeye istekli olmasını, etnik ve/veya dini kimlikler ile sahip olunan kültürel mesafeler etkilemektedir. Bu mesafe ne kadar fazla olursa ayrımcılık gibi olayların yaşanması bir o kadar artmaktadır. Mültecilerin toplumsal yapının çoklu alanlarında ve katmanlarında karşı karşıya kaldığı “çoklu ayrımcılık” durumları ise daha belirgindir. Oysa “mülteci kadınların kendi toplumlarının sınırlarını aşarak daha geniş toplumla bütünleşme/ait olma ve katkıda bulunma istekleri vardır.” (Tomlinson, 2010: 293).

Tablo 4: Mülteci Kadınların İstihdamda Karşılaştıkları Sorunlar				
	Ücret farkı	Cinsel taciz ve istismar	Ayrımcılık	İşvereni değerlendirme
G1	Yok	Evet	Evet	Çok iyi
G2	Bilmiyorum	Hayır	Hayır	Çok iyi
G3	Var	Hayır	Evet	Çok iyi
G4	Var	Hayır	Hayır	İyi
G5	Var	Evet	Evet	Çok iyi
G6	Var	Hayır	Hayır	Çok iyi
G7	Yok	Hayır	Evet	Çok iyi
G8	Bilmiyorum	Evet	Hayır	Çok iyi
G9	Var	Evet	Evet	İyi
G10	Var	Hayır	Hayır	İyi
G11	Var	Hayır	Hayır	İyi
G12	Var	Evet	Evet	Kötü
G13	Var	Evet	Evet	Kötü
G14	Var	Evet	Evet	Kötü
G15	Var	Hayır	Evet	Kötü
G16	Var	Evet	Evet	Kötü
G17	Var	Hayır	Hayır	İyi
G18	Var	Hayır	Evet	Kötü
G19	Var	Hayır	Hayır	İyi
G20	Var	Hayır	Evet	Çok iyi
G21	Var	Hayır	Evet	Çok iyi
G22	Var	Hayır	Hayır	İyi

Katılımcılar aldıkları ücret ile yerel işgücünün aldıkları ücret arasında fark bulunduğunu ifade etmiştir. Bir çalışmada, emeğin kendi içinde nasıl bölünmekte olduğu ve bu durumun istihdam koşullarına nasıl yansıdığı net bir şekilde ortaya koyulmuştur. Buna göre yerli kadınların ortalama ücreti yerli erkeklerden ortalama 274 TL daha azdır. Suriyeli erkek işçiler ise yerli erkek işçilerden ortalama 340 TL daha az kazanmaktadır. Oysa Suriyeli kadın işçiler yerli erkek işçilerin yarısı kadar ücret alırken, tüm işçilerin ortalamasından ise 494 TL daha az kazanmaktadır. Araştırmada, yerli kadın işçilerin %40'ının, Suriyeli kadın işçilerin ise tamamının asgari ücretin altında çalıştırıldığı da tespit edilmiştir (Mutlu vd., 2018: 82). Bir diğer çalışmada da yerli işgücü ile Suriyeli mülteciler arasında belirgin bir ücret farkının olduğu, yerli erkek işgücünün Suriyeli erkeklere göre daha yüksek ücret ortalamalarına sahip olduğu buna karşın yerli kadın işgücünün ortalama ücret dağılımının Suriyeli erkeklere göre düşük ancak Suriyeli kadınlara göre yüksek olduğu ortaya koyulmuştur. Üstelik her iki çalışmada da Suriyeli

eksikliğinin mülteci emeği ile kapatılması da yönetmeliğin örtük amaçlarından biridir. Mültecilere asgari ücret ödenmesi ise yabancı işgücünü korumayı gaye edinmektedir.

işgücünün yerli işgücüne göre eğitim düzeyinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Erol vd., 2017: 100; Mutlu vd., 2018: 77).

İstihdam koşulları açısından eğitim seviyesi yüksek ve belirli mesleki statülere sahip olan bireyler ile beceri isteyen bir mesleki statüye sahip olan kişilerin diğerlerine göre (yarı vasıflı ya da vasıfsız işgücü) kendi mesleklerini ya da benzer meslekleri icra edebilme olasılıkları daha yüksektir (Kocadaş, 2018: 9). G1 (makine mühendisi-eğitmen), G2 (kamu çalışanı-eğitmen), G3 (okul öncesi öğretmeni-eğitmen), G6 (bilgisayar öğretmeni-eğitmen), G20 (bilgisayar öğretmeni-sosyal proje çalışanı) ve G21'in (eczacı- sosyal proje çalışanı) durumları buna örnek olarak gösterilebilir. Ancak daha önce tekstil atölyesi olan (patron/işveren), göç deneyimi ile birlikte tekstil işçisine dönüşen G9 ya da köken ülkede terzi olan ancak şimdi tekstil işçisi olarak çalışan G13 için bir sınıfsal statü kaybı söz konusudur. Çeşitli mesleki statülere sahip olan ancak göç deneyimi sonucunda yaşamsal varlığını sürdürebilmek amacıyla hem statü kaybına uğrayan hem de düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalan kişiler, geriye/aşağıya doğru mesleki hareketliliği de tecrübe etmek durumunda kalmaktadır (Lamba, 2003: 47; Khran vd., 2000: 60). Denizli işgücü piyasasındaki Suriyelileri ele alan bir çalışmada mültecilerin emek yoğun, düşük ücretli sektörlerde kendilerine yer bulabildikleri ve vasıflarına uygun işlerde çalışmadıkları belirlenmiştir (Akbaş ve Ünlütürk-Ulutaş, 2018: 181).

Mülteci kadınlar ağır istihdam koşullarına ek olarak iş yerinde taciz, şiddet ve istismar gibi olaylarla karşı karşıya kalabilmektedir. Tablo 4'te görüldüğü üzere neredeyse her üç kadından biri cinsel taciz ve istismara maruz kaldığını ifade etmiştir. "Ekonomik entegrasyon sürecinde yaşanan sıkıntı özellikle Suriyeli mülteci kadınları 'karşılıklılık' duygusu üzerinden sömürüye ve istismara maruz kalmaya rıza göstermelerine neden olmaktadır." (Demirbaş ve Akyiğit, 2018: 131). Emek gaspı ve sömürsünden (ücretini tam alamama, zamanında alamama veya hiç alamama gibi şeylerde dâhil olmak üzere) işten çıkarmakla tehdit edilmeye kadar varan ekonomik şiddetin her türlüünü yaşayan mülteci kadınlar aynı zamanda dil yeterliliğine sahip olmadıkları için dışlanabilmekte, alaycı, argo ve/veya küfürlü konuşmalara maruz kalabilmekte, azarlanabilmekte ve çeşitli suçlamalara maruz kalabilmektedir. "*Patronum benimle konuşurken sürekli bağırarak konuşuyor*" diyen katılımcının isyanı kadar yaşanan tacizler konusunda Suriyeli kadınları suçlu bulan ve "*daha az süslenip, makyaj yapmaları gerekir*" diyerek süreci meşrulaştıran katılımcı da bu durumun bir tarafı olarak yaşananları, kabullenmeyi ve çaresizliği dile getirmektedir.

4.3. İşgücü Piyasasında Kadın ve Mülteci Olmak

"Kadınlık" ve "erkeklik" hakkında toplumun (birey ve grupların) sahip olduğu algı ve beklentiler toplumsal cinsiyet rollerini şekillendirmektedir. Cinsiyetçi normlar ve kuralların etnik önyargılarla birleşmesi ayrıca beşeri sermaye eksikliğine sahip olmaları da göçmen kadınları işgücü piyasasında dezavantajlı bir konuma yerleştirmektedir. Güvenceden yoksun bir şekilde istihdam edilmeleri, erkeklere göre düşük ücret almaları ve sadece belirli iş/mesleki alanlarda kendilerine yer bulabilmeleri mümkün olabilmektedir (Riaño ve Baghdadi, 2007: 168). Çalışma ilişkileri ve koşulları açısından olumsuz bir tablo ortaya koyulsa da istihdamda olabilmek bile mülteci bir kadın için çalışmama halinde olmaktan daha iyi olarak değerlendirilmektedir. Çünkü istihdamda olmak mülteci bir kadın için sadece aile geçimini sağlayabilmek değil aynı zamanda birey olabilmek, kamusal alanda olabilmek, benliğini sergileyebilmek ve belki de yeni bir benlik kurgulayabilmek anlamlarına da gelmektedir.

4.3.1. Evin Yükü Kadınlarda: Rol Sayısındaki Artış ve Bağımsız Birey Olma

Mesleki statülere sahip, köken ülkede de çalışma yaşamında olan mülteci kadınlar benzer yaşamlarını ev sahibi toplumda da sürdürmektedir. Buna karşın daha önce istihdamda yer almayan mülteci kadınların çalışma yaşamına girişleri bir tercihten ziyade zorunluluk halidir. G5, G6, G9, G11, G17 ve G21 hanede tek gelir getirici kişi konumundadır. Bunun nedeni erkek mültecilerin iş bulamamasıdır. Dolayısıyla işsiz kalma süreci uzadıkça kadınların istihdama katılmaları zorunlu hale

gelmektedir. Örneğin G6, üç çocuğu (3, 5 ve 9 yaşlarında) ile yaşam mücadelesi veren bir annedir. Daha önce eşinin çalıştığını ancak uzun bir süredir iş bulamadığını, kendisinin de iki yıl sonra iş bulabildiğini ve kadınların erkeklere göre daha kolay iş bulabildiğini ifade etmiştir. G8, anne babası ve iki kardeşi ile birlikte geçim mücadelesi verdiğini, dört yıldır Türkiye’de olduklarını, babasının yaşlı olmasından dolayı iş bulamadığını, kendisinin de iki yıl sonra iş bulabildiğini belirtmiştir. G11, anne babası ve üç kardeşi (1, 12 ve 15 yaşlarında) ile birlikte yaşadığını, okul çağında olmasına rağmen iki kardeşinin de okula gidemediğini, Türkiye’ye geleli 3 ay olduğunu, babası ve erkek kardeşinin de iş aradığını ancak henüz bulamadığını ifade etmiştir. G12 ise anne babası, altı kardeşi ve kardeşinin çocuğu ile birlikte yaşadığını, eşinin vefat ettiğini ve kız kardeşi ile birlikte evin geçimini sağlamaya çalıştığını ifade etmiştir.

Her bir yaşam anlatısı farklı farklı trajedilerin varlığını gösterse de anlatıların ortak noktası, kadınların evin geçimini sağlayan bir aktör haline gelmesidir. Yaşamlarını yeniden inşa etmek isteyen mülteci kadınlar, işsizlik sarmalını aşamayan erkek mültecilerden farklı olarak kolayca farklı iş kollarında çalışabilmektedir. Bu durum rol artışını beraberinde getirmekte ve daha önce ev yaşamıyla sınırlı olan sorumluluklarını artırmaktadır. Bu noktada kadınların aile içi rolleri azalırken, aileyi ekonomik olarak destekleme görevi tek başına kadınlara yüklenebilmektedir. Hazır giyim sektöründe çalışan Azeri göçmen kadınlar üzerine gerçekleştirilen bir çalışmada da benzer bir bulguya ulaşılmıştır. Buna göre daha önce ev dışında bir iş yapmamış olmalarına rağmen Azeri kadınlar çalışarak ev geçimini üstlenmekte iken erkekler evde kalmaktadır (Dedeoğlu, 2011: 46).

İstihdam vasıtasıyla yaşanan kişisel değişim ve dönüşüm süreçlerinden birini de kadınların giyim kuşamlarında görebilmek mümkündür. Örneğin G20, daha önce siyah çarşaf giydiğini ve yüzünü peçe ile örttüğünü ifade ettikten sonra ilk zamanlar işyerinde de aynı şekilde örtündüğünü ancak zamanla örtünme biçimini değiştirdiğini belirtmiştir. Bütün bu anlatılardan yola çıkarak kadınların istihdam vasıtasıyla ev sahibi toplumla bütünleşebildiği, bedenini kamusal alana taşıyabildiği ve rol artışı sebebiyle de bağımsız bireyler haline gelebildiği ifade edilebilir.

4.3.2. Mülteci Kadınların Yaşam Anlatıları: Neden Geri Dönmeyecekler?

Mülteci kadınların yaşam anlatıları Türkiye’de entegrasyonun neden konuşulması gerektiğini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Göç öncesi ve sonrasıyla trajik öğelerle bezeli bir süreçtir. Birçok kadın; babası, kardeşi ve/veya kocası olmadan göçü deneyimlemek zorunda kalmaktadır. Üstelik geride kalanların ve/veya kaybedilenlerin acısı, yersiz yurtsuz kalma, yalnız olma, baskı ve şiddet gibi birçok faktörün varlığı da olayın vahametini artırmaktadır. Bu nedenle tekrar aynı süreci tecrübe etmek istemeyen mülteci kadınlar savaş koşulları ortadan kalksa bile geri dönmek istememektedir. Katılımcılardan G1 (makine mühendisi), G2 (kamu çalışanı), G10 (öğrenci), G13 (terzi), G14 (ev hanımı), G15 (esnaf) ve G20 (bilgisayar öğretmeni) olmak üzere 7 kişi savaş koşulları ortadan kalktıktan sonra köken ülkelerine geri dönebileceklerini ifade etmiştir. Bu kişilerin belirli mesleki statülere sahip bireyler olduğu da dikkat çekicidir. Örneğin G14, “*Suriye’de hayat daha kolay, daha ucuz. Evler ucuz, herkesin evi var, işi var*” diyerek neden geri dönme isteğinin olduğunu oradaki koşulları gözetenek ifade etmiştir.

Diğer 15 katılımcı ise çeşitli nedenlerle (çocuklarının burada eğitim alması, dil öğrenmeleri, yeni bir hayat/düzen kurmaları ve Suriye’deki toplumsal baskı ortamı gibi) ülkelerine geri dönmeyi düşünmediklerini/istemediklerini belirtmiştir. G3, “*...evlerimiz dursa, işimiz dursa dönerdim ama sıfırdan başlamak lazım. Burada işim iyi, çocuklar okula gidiyor.*” G17, “*...orada çalışma imkânım olmaz.*” G18, “*...vatandaşlık almak, evlenmek istiyorum.*” diyerek neden geri dönmenin mümkün olmadığını farklı şekillerde dile getirmektedir. Bu noktada kişilerin yaşam tecrübeleri de belirleyici bir değişkendir. Örneğin G16, çocuk yaşta evlendirilmiş, iki çocuk annesi bir kadındır. Anne babası ve beşkardeşi ile birlikte aynı çatı altında yaşaması ve eşinden ayrılmış olması da onun yaşam anlatısının önemli parçalarıdır. G16, ülkesine geri dönmeyi istememektedir. Çünkü ona göre “*...dul bir kadının*

orada yeni bir hayat kurması zor.” G20 ise ilk eşinden boşanmış akabinde savaş nedeniyle Türkiye’ye sığınmış bir bireydir. İlk eşinden olan iki kızını Suriye’de babaları ile bırakmak zorunda kalmıştır. Türkiye’de ikinci kez evlenen ve bir çocuğu daha olan G20, her ne kadar kızlarını göremediği için çok üzüldüğünü ifade etse de kocasının istememesinden (eski eşinden) dolayı ülkesine dönmeyi düşünmemektedir. Üstelik bu kişiler aynı zamanda kadınların çalışmasının uygun görülmemesinden dolayı da köken ülkelerine geri dönmeyi istememektedir. G7, “... benim orada sevmediğim şey şu, kadınlar çalışmaz. Ama ben buraya geldikten sonra çalışmaya başladım, hayat bambaşka bir şeymiş.”

Sonuç

Suriyeli kadın emeğinin, Türkiye işgücü piyasasındaki görünümünü ve etkilerini tartışmakta olan bu çalışma, alan yazında yer alan bazı yapısal sorunların varlığını teyit etmekle birlikte aynı zamanda istihdamda yer alan bireylerin diğerlerine göre ev sahibi toplumla daha kolay bütünleşebileceğini iddia etmektedir.

Kadınlar için istihdamda yer alabilmek sadece yaşamsal varlığını sürdürebilmek ya da ekonomik bağımsızlık elde edebilmek değil aynı zamanda dil öğrenmek, sosyal ağlar edinmek, cinsiyetçi önyargıları/kalıpları/normları kırabilmek ve belki de bunları değiştirebilmektir. Ayrıca rol artışı ile birlikte birey olabilmek, kamusal alanda olabilmek, benliğini sergileyebilmek ve yeni bir benlik kurgulayabilmek de mümkün hale gelebilmektedir. Ancak mülteci kadınların işgücü piyasasına girişleri sınırlıdır ve birçoğu güvenceden yoksun bir şekilde istihdam edilmektedir. Emek gaspı ve sömürsünden (ücretini tam alamama, zamanında alamama veya hiç alamama gibi şeylerde dâhil olmak üzere) işten çıkarmakla tehdit edilmeye kadar varan ekonomik şiddetin her türlüsünü yaşayan mülteci kadınlar aynı zamanda dil yeterliliğine sahip olmadıkları için dışlanabilmekte, alaycı, argo ve/veya küfürlü konuşmalara maruz kalabilmekte, azarlanabilmekte ve çeşitli suçlamalara maruz kalabilmektedir. Mesleki tecrübeden yoksun olmaları (ev hanımı olmaları) ve kültürel farklılıklarsa sahip olmaları da onları ikincil işgücü piyasalarına yönlendirmektedir. Bütün bunlara rağmen istihdamda olabilmek bile mülteci bir kadın için çalışmama halinde olmaktan daha iyi olarak değerlendirilmektedir.

Sultanbeyli örnekleminde gerçekleştirilen bu çalışma, genellemelerden uzak (nitel araştırmanın sınırlılıkları çerçevesinde) anlama ilişkisine dayalı olarak bazı çıkarımlarda bulunmakta ve bu çıkarımların nicel çalışmalarla desteklenmesi gerekliliğini öne sürmektedir: Bunlardan ilki mülteci kadınların erkeklere göre işgücü piyasalarında daha dezavantajlı bir konuma sahip olmasıdır. Cinsiyetçi kalıplar ve göçmen kimliğine ek olarak yalnız (dul) olma ve yoksul olma durumu da ezilmişlik halini belirginleştirmektedir. Beşeri sermaye eksikliği, dil yetersizliği, mesleki tecrübenin olmaması ve kültürel farklılıklar nedeniyle mülteci kadınlar da erkekler gibi emek yoğun sektörlerde, ağır ve tehlikeli işlerde, düşük ücretli ve güvenceden yoksun bir şekilde çalışmaktadır. İkinci olarak Türkiye işgücü piyasasındaki emek hiyerarşisinin yeniden tanımlanmakta ve emek piyasasının bölünme şeklinin değişmekte olduğu gözlenmektedir. Emek hiyerarşisi içinde yerli, göçmen ve mülteci emeği yukarıdan aşağıya doğru sıralanırken emek aynı zamanda kendi içinde etnik kökene ve toplumsal cinsiyete dayalı olarak da bölünmektedir ve bu kapsamda mülteci kadın emeği merdivenin en alt basamağında yer almaktadır. Üçüncü olarak mülteci emeğinin işgücü piyasalarında yer almaya başlaması rekabetin şiddetlenmesine, işçi haklarının geriye doğru gitmesine (ücret ve çalışma süresi gibi), güvencesizliğin artmasına ve kayıt dışılığın büyümesine neden olmaktadır. Öte yandan mültecilerin genel olarak toplumun yapmak istemediği tehlikeli, ağır ve pis işleri yapıyor oluşu, yerel işgücü ile ortaya çıkabilecek gerilim halini –kısa vadede- azaltmaktadır.

KAYNAKÇA

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) (2014). *Türkiye’deki Suriyeli kadınlar raporu*.

- Akbaş, S. & Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2018). Küresel fabrika kentinin görünmeyen işçileri: Denizli işgücü piyasasında Suriyeli göçmenler. *Çalışma ve Toplum*, 56(1), 167-192.
- Aygül H.H. (2018). Mültecilerin işgücüne katılımı ve piyasaya dair deneyimleri. *21. yüzyılda uluslararası göç ve mülteciler: Bir Türkiye perspektifi* (Ed. H. H. Aygül & E. Eke). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Balkar, B., Şahin, S. & Işıklı Babahan, N. (2016). Geçici eğitim merkezlerinde (GEM) görev yapan Suriyeli öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 12(6), 1290-1310.
- Bauder, H. (2005). Habitus, rules of the labour market and employment strategies of immigrants in Vancouver, Canada. *Social & Cultural Geography*, 6(1), 81-97.
- Bevelander, P. & Lundh, C. (2007). *Employment integration of refugees: The influence of local factors on refugee job opportunities in Sweden*. Bonn: IZA Discussion Paper No: 2551.
- Bevelander, P. (2005). The employment status of immigrant women: The case of Sweden 1. *International Migration Review*, 39(1), 173-202.
- Bloch, A. (2008). Refugees in the UK labour market: The conflict between economic integration and policy-led labour market restriction. *Journal of Social Policy*, 37(1), 21-36.
- Buz, S. (2007). Göçte kadınlar: Feminist yaklaşım çerçevesinde bir çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 37-50.
- Cheung, S. Y. & Phillimore, J. (2014). Refugees, social capital, and labour market integration in the UK. *Sociology*, 48(3), 518-536.
- Collier, P. & Betts, A. (2017). Why denying refugees the right to work is a catastrophic error? URL: <https://www.theguardian.com/world/2017/mar/22/why-denying-refugees-the-right-to-work-is-a-catastrophic-error> (01.02.2019)
- Çetin, İ. (2016). Suriyeli mültecilerin işgücüne katılımları ve entegrasyon: Adana-Mersin örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(4), 1001-1016.
- Çınar, S. (2018). İnşaat işgücü piyasasında yeni aktörler ve yeni çatışmalar: Türkiyeli işçilerin gözünden Suriyeli inşaat işçileri. *Çalışma ve Toplum*, 56(1), 121-138.
- De Vroome, T. & Van Tubergen, F. (2010). The employment experience of refugees in the Netherlands. *International Migration Review*, 44(2), 376-403.
- Dedeoğlu, S. (2011). Türkiye’de göçmenlerin sosyal dışlanması: İstanbul hazır-giyim sanayinde çalışan Azerbaycanlı göçmen kadınlar örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(01), 27-48.
- Demirbaş, B. & Akyiğit, H. (2018). Suriyeli mülteci kadınların entegrasyon sürecinde sosyal ağların olumlu ve olumsuz etkileri. *Muhakeme Dergisi*, 1(2), 123-133.
- Demirdizen, D. (2013). Türkiye’de ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar: Yeni düzenlemelerle yarı köle emeğine doğru mu? *Çalışma ve Toplum*, 38(3), 325-346.
- DeVoretz, D. J., Pivnenko, S. & Beiser, M. (2004). *The economic experiences of refugees in Canada*. IZA Discussion Paper no: 1088.
- Eder, M. & Özkul, D. (2016). Editors’ introduction: precarious lives and Syrian refugees in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 54, 1-8.

- Erol, E., Akyol, A. E., Salman, C., Pınar, E., Gümüşcan, İ., Mısırlı, K. Y., Kahveci, M. & Mutlu, P. (2017). *Suriyeli göçmen emeği: İstanbul tekstil sektörü araştırması*. İstanbul: Birleşik Metal-İş Yayınları.
- İçduygu, A. (2004). *Türkiye’de kaçak göç*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Jørgensen, M. B. (2016). Precariat–What it is and isn’t–towards an understanding of what it does. *Critical Sociology*, 42(7-8), 959-974.
- Kaya, A. & Kırac, A. (2016). *İstanbul'daki Suriyeli mültecilere ilişkin zarar görbilirlik değerlendirme raporu*. Hayata Destek Derneği.
- Kaya, G. (2018). Azgelişmiş bölgenin tekstil sektöründe kadın işçi olmak (Adıyaman örneği). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(68), 1502-1517.
- Kaygısız, İ. (2017). Suriyeli mültecilerin Türkiye işgücü piyasasına etkileri. *Friedrich Ebert Stiftung*, URL: <http://www.fes-tuerkei.org/media/pdf>, (12.09.2017)
- Kocadaş, B. (2018). Suriyeli sığınmacılar ve çalışma hayatı: Sorunlar, tespitler ve öneriler. *Sosyolojik Düşün*, 3(1-2), 1-13.
- Krahn, H., Derwing, T., Mulder, M. & Wilkinson, L. (2000). Educated and underemployed: Refugee integration into the Canadian labour market. *Journal of International Migration and Integration*, 1(1), 59-84.
- Lamba, N. K. (2003). The employment experiences of Canadian refugees: Measuring the impact of human and social capital on quality of employment. *Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie*, 40(1), 45-64.
- Lordoğlu, K. & Aslan, M. (2016). En fazla Suriyeli göçmen alan beş kentin emek piyasalarında değişimi: 2011-2014. *Çalışma ve Toplum*, 49(2), 789-808.
- Lundborg, P. (2013). Refugees’ employment integration in Sweden: Cultural distance and labor market performance. *Review of International Economics*, 21(2), 219-232.
- MAZLUMDER (2014). *Kamp dışında yaşayan Suriyeli kadın sığınmacılar raporu*. URL: [http://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DI%20C5%9EINDA%20YA%20C5%9EAYAN%20KADIN%20SI%20C4%9EINMACILAR%20RAPORU\(9\).pdf](http://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DI%20C5%9EINDA%20YA%20C5%9EAYAN%20KADIN%20SI%20C4%9EINMACILAR%20RAPORU(9).pdf) (01.02.2019)
- Mutlu, P., Mısırlı, K. Y., Kahveci, M., Akyol, A. E., Erol, E., Gümüşcan, İ., Pınar, E. & Salman, C. (2018). Suriyeli göçmen işçilerin İstanbul ölçeğinde tekstil sektörü emek piyasasına eklenmeler ve etkileri. *Çalışma ve Toplum*, 56(1), 69-92.
- Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) ve Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) (2015). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye etkileri*, Rapor no: 195
- Özüdoğru, B. (2018). Yalnız yaşayan Suriyeli kadınlar: Adana örneği. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1132-1162. DOI: 10.26466/opus.442407
- Pajnik, M. (2016). ‘Wasted precariat’: Migrant work in European societies. *Progress in Development Studies*, 16(2), 159-172.
- Resmi Gazete (2016). “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik”, URL: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160115-23.pdf>, (12.09.2017).

- Riaño, Y. & Baghdadi, N. (2007). Understanding the labour market participation of skilled immigrant women in Switzerland: The interplay of class, ethnicity, and gender. *Journal of International Migration and Integration*, 8(2), 163-183. DOI 10.1007/s12134-007-0012-1
- Smit, R. & Rugunanan, P. (2014). From precarious lives to precarious work: The dilemma facing refugees in Gauteng, South Africa. *South African Review of Sociology*, 45(2), 4-26.
- Sözen, O.B. (2018). Adjusting Syrian refugee women into Turkish society through re-interpreting French experience. *G.Ü. İslâhiye İİBF Uluslararası E-Dergi*, 2(2),34-42.
- Standing, G. (2015). The precariat and class struggle. *RCCS Annual Review. A selection from the Portuguese journal Revista Crítica de Ciências Sociais*, 7, 3-16.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). *Türkiye göç raporu*. URL: http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (17.02.2019)
- Taş, H. Y., Küçükoğlu, M. & Menteşe, B. (2016). Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlar. *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 8(32), 265-273.
- Tomlinson, F. (2010). Marking difference and negotiating belonging: Refugee women, volunteering and employment. *Gender, Work & Organization*, 17(3), 278-296.
- Turner, L. (2015). Explaining the (non-) encampment of Syrian refugees: security, class and the labour market in Lebanon and Jordan. *Mediterranean politics*, 20(3), 386-404.
- Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü (2017). *Çalışma hayatı istatistikleri*. URL: <https://birim.ailevecalisma.gov.tr/media/11707/cal%C4%B1sma-hayati-istatistikleri-2017.pdf>, (28.01.2019)
- URL 1: 6. Yılında Türkiye'deki Suriyeliler: Sultanbeyli örneği, URL: <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/6/-/6-yilinda-turkiyedeki-suriyeliler-sultanbeyli-ornegi.pdf> (31.01.2019)
- URL 2: Mülteciler derneği, URL: <https://multeciler.org.tr/multeciler-toplum-merkezi/> (31.01.2019).
- Wooden, M. (1991). The experience of refugees in the Australian labor market. *International Migration Review*, 25(3), 514-535.
- Yıldırım, S., İslamoğlu, E. & İyem, C. (2017). Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabul ve uyum sürecine ilişkin bir araştırma. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 107-126.
- Zencir, M. & Davas, A. (2014). *Suriyeli sığınmacılar ve sağlık hizmetleri raporu*. Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları.